

cum nomine Augustini, quia videlicet ipsius esse agnoscit Beda vulgatus in Paulum ad I Cor. 1, et Lanfrancus in opere contra Berengarium: quibus adjungi potest Alcuinus, lib. 1 contra Elipantum, et Petrus Lombardus in 3 Sent. dist. 21, cap. *Sicut*; et dist. 22, cap. *Et utique*. Sed quod ad Bedam, certe Bedae veri collectio in Paulum, quam in bibliotheca Germanensi habemus nondum vulgatam, caret prorsus eo loco libri hujus qui in collectione vulgata, cujus auctorem esse Florum sæpe notavimus, citatur tanquam Augustini. Nihil autem mirum quod Augustini creditus est liber, ejus revera nomine in vetustissimis codicibus prænotatus, et forte ipsi a vero illius auctore certis de causis suppositus. Id scilicet a Vigilio Tapsensi factitatum observavimus admonitione in Altercationem cum Pascentio, in Appendice tomi secundi. Hunc eundem Vigilium subsequentis cum Feliciano Altercationis auctorem detexit demonstravitque Petrus Franciscus Chiffletius, non solum ob similitudinem stili cum indubitatis Vigilii contra Eutychem libris, sed etiam quia in Divionensi Abbatiae codice antiquo (quem quidem ante annos circiter octingentos scriptum putamus) Vigilii nomen præfert. Vigilii ipse in præfatione librorum contra Varimadum, digestos a se in unum corpus de Unitate Trinitatis libellos memorat, ubi adversarii propositionibus, non testimoniorum auctoritate, sed rustico, ut ait, sermone, id est, quasi sacrarum litterarum rudis respondebat. Cæterum Optati nomen, cui directus liber notatur in editis, abest a Divionensi codice et ab aliis melioris notæ. In quibusdam tamen Mss. et titulus habet *De Unitate Trinitatis ad Optatum*; et præfatio *Extorsisti mihi, dilectissime fili Optate*.

CONTRA FELICIANUM

ARIANUM

DE UNITATE TRINITATIS

LIBER UNUS, VIGILIO RESTITUTUS.

•••••

CAPUT PRIMUM. — Extorsisti mihi, dilectissime fili, ut de unitate Trinitatis, quæ perfectus Deus semper ac summus est, officii non immemor sacerdotis, aliquid scriberem; idque a me, cum propriæ infirmitatis consociis sæpius excusarem, multis modis exegisti; asserens communis fidei rationem, et religiosos accipere, et sacerdotes debere fidelibus non negare; ne aut illi dum non accipiunt, incipiant ab infidelibus facile decipi, aut ab his cum desiderata non tribuunt, coelestis thesaurus Christi membris non expendi, sed in terra quodam modo sterilis peritiæ videatur abscondi. Itaque victum me fateor probabilibus causis, ne inermes tradere videar obsistentibus malis, dum adversus infideles non instruunt munimine veritatis. Verum quia in hujusmodi questionibus quædam obscritas continua oratione frequenter incurritur, idcirco id mihi visum est, ut eum sermonem qui inter me et Felicianum nuper est habitus, prænotatis propter personarum discretionem principalibus nominum litteris, præsentis libelli brevitate complecterer.

CAPUT II. — Nam cum ante hos dies pariter sederemus, tum ille: Inter alia, inquit, quæ me in vestris disputationibus frequenter offendunt, nihil deterioris puto, quam quod sic præcepta fidei rudibus traditis, ut non de intelligendarum rerum ratione, sed potius de quadam testimoniorum ostentatione colloquentibus præscribatis. Quod ut non dicam vafrum, interim quam rusticum sit nullus ignorat. Primum quod si is qui edocetur libris jam credit, obtemperat iste, non repugnat: alioquin non magis tibi quam iisdem testimoniis quæ pro affirmato ingeruntur, necesse est contradicat. Et ideo melior mihi ad docendum videtur hæc via, qua primum fidei ratio sine testimoniis redditur: post ratione convicto, iter illud Scripturis respondentibus expolitur. Et non immerito: si enim testimonia hæc eo probantur, quod ratione non careant, potest per se illa sufficere, quæ etiam hæc non nisi per se ipsam videtur astruere. Sin contra, quis potest irrationabilibus testimoniis, licet illa divina fingantur, rationabilis fidei colla submittere? Et illam quidem disputandi viam, fateor, in aliis tollerarem, quos imperitiæ necessitas, quia per se stare

non queunt, cogit ad aliena confugere: in te vero idcirco nullo modo prorsus ista perpetior, quia eloquentiam pariter cum scientia fidei tibi video non deesse.

Tum ego: Non usque adeo, inquam, me duci potes laudibus meis, ut injuriam faciam præcedentibus sanctis. Nec præsumam unquam in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi (I Cor. 1, 17. *Videatur Beda vulgatus in eundem locum*): sed Scripturarum auctoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo quam tumori. Sed melius, inquis, ratione quis quam testimoniis edocetur. Quid ergo? quam rationem afferre potes, si partum prædicas virginis, si redditos oculos non negas cæcis, si sepultos redisse ostendis a mortuis? Si ergo horum et incomprehensibilis ratio, et veritas prompta est; facilius in negotiis fidei testimoniis creditur, quam ratio vestigatur. Verum quia non nimis inconsequenter duo ista discernis, cum ratione præmissa etiam testimonia non omittis: idcirco in hac disputatione id me fateor secuturum, quod ipse probaveris.

CAPUT III. — FELICIANUS: Ergo, inquit, quoniam otiosi sumus, ad homousii vestri questionem, de quo non inter nos tantum, sed etiam inter majores nostros plerumque tractatum est, veniamus. Et ne longius evagetur oratio, ipse jam, ut soles, personam proponentis assume, et a nobis rationem nostræ fidei, querentibus vicissim redditurus, inquire.

Tum ego: Dic mihi, inquam, verumne sit quod te audio dicere, Patri homousion non esse penitus Filium?

FELICIANUS: Verum est, nec persuaderi mihi potest id ingenitum esse quod genitum, ne eundem Patrem videar prædicare quem Filium.

AUGUSTINUS: Non ita est: nam ne mihi quidem istud in animo est, eundem ingenitum esse quem genitum; sed id potius ingenitum esse quod genitum.

FEL. Et quomodo non eundem ingenitum dicis esse quem genitum, si utrumque unum putas esse, non alterum?

Aug. Animadverto vim te penitus non attendisse verborum : nam dum utrumque unum dico, substantiam veri Patris ac veri Filii ex toto non separo ; et dum non eundem Patrem quem Filium prædico, utriusque personam servata uniuscujusque proprietate discerno. Itaque si substantiam quaeris, ipsa Trinitas unus est Deus ; si personam, alter est Filius.

FEL. Et quomodo et idem esse dicis, et alterum Filium.

Aug. Idem, inquam, communione substantiæ ; alterum proprietate personæ.

FEL. Nescio quo pacto una creditur esse substantia, cum non una dicatur esse persona.

Aug. Non est, inquam, una persona, quia una genuisse, et altera dicitur genita : et est tamen nati et gignentis non diversa substantia, quia non dissimilis generanti doretur exorta.

FEL. Velim quæso exemplo mihi faciliore dicta dilucides.

Abb. In rebus quidem incomprehensibilibus exempla non suppetunt disputanti : tamen in quantum fieri potest, etiam in hac parte non deero. Bece igitur homo pater habet hominem filium : est quidem commune utriusque quod homo est, uni tamen quod filius, alteri proprium videtur esse quod pater est ; nam in utroque sic persona discernitur, ut communis humanitas non negetur, dum unus gignit, alius gignitur ; æque autem homo et qui genuit dicitur, et ille qui gignitur.

CAPUT IV. — FEL. Illud certe dicas velim, genitum ab ingenito utrum initio separetur, an non ?

Aug. Ne id quidem spiritualis intelligentiæ veritate recipitur, ut Pater a Filio intervenit, non dico temporis, quod diebus constat ac noctibus, sed cujuslibet ævi vel ætatis ¹ spatio separetur.

FEL. Hoc si ita est, duo fateris ingenita. Et quomodo altera Patris, altera Filii putatur esse persona, cum per significationem communis ingeniti utraque videatur esse confusa ?

Aug. In hoc quidem a majoribus vestris non mediocre calumniæ sophismata contextitur ; tamen per auxilium ipsius Trinitatis catholica necesse est simplicitate solvatur. Patrem namque ingenitum, Filium genitum dico, nec ideo tamen genitum ingenito coæternum esse non prædico, eo tantum docens ingenitum Patrem, quia non processit ex altero ; eo genitum Filium, quia non exstitit ex se ipso. Non est commune utriusque nasci, non est commune, non gigni : et commune tamen est alterum ab altero intervenit mediū temporis non divelli. Itaque si proprium Patris quaeris, sufficit quia solus non habet patrem ; si Filii, satis est quod non habet prolem : unam autem et coæternam Patris et Filii dicimus deitatem.

FEL. Quantum ad me attinet, non video quid ista tunc colligas. Nam quamvis Aristotelica necum subtilitate contendas, fieri tamen non potest, ut eum qui genitus est, ab eo qui genuit nulla ævi intercedentis antiquitate discernas.

Aug. Scio equidem, ut ille ait, quam in difficili loco versetur oratio : tamen verendum nobis nihil est, qui per adiutorium sancti Spiritus, testimonium dicimus Deo. Quid ergo dicemus ? Estne aliquid in Patre quod negetur ingenitum, an non ? Si est, non in toto, sed in parte potius dicatur ingenitum ; alioquin non ex tempore cœpit esse Filius. Nam si paternitas non cœpit Patris, initium inveniri non potest prolis. Si initium dicitur prolis, non æterna paternitas docetur Patris. Et quomodo stabit, quia totum in Patre docetur ingenitum, qui ipsius paternitatis nomen habere putatis initium, cum cœpisse ex tempore dicitis Filium, quo nondum existente Patrem dici non potest vocitatum ?

FEL. Non sum tam stultus, ut tempus præferam Filio ; sed initium dari certum est genito.

Aug. Quid ergo ? inter Patrem et Filium dicis medium nihil fuisse ?

FEL. Ita prorsus.

Aug. Quomodo igitur negas Patri Filium coæternum, qui inter Patrem et Filium fateris esse nihil medium, ne idipsum non medium tam constet esse quam tertium ?

CAPUT V. — FEL. Quoniam me disputandi arte concludis, id quod a majoribus nostris dictum est, breviter explicabo. Aiunt enim, quoties de initio Filii et Patris æternitate tractatur : Erat quando non erat, et antequam nasceretur non erat.

Aug. Quantum adverto, manente male credulitatis errore sola verba mutata sunt. Dixisti namque, Erat quando non erat. Erat istud, ad avum pertinere vultis, an ad Filium ? Si ad avum, id est, velut quoddam ante Filii nativitatem æternitatis spatium ; ecce ad superiorum blasphemiam necessitate delaberis, cum inter Patrem et Filium, tertium quoddam tempus immittis, dicisque, quia erat ante Filium Pater et tempus, post hæc duo Filium, post tria ista Spiritus. Quod si admittimus, ut sine tempore gigni non potuerit Filius, vide quam late pateant ista que dicimus. Nam si non sine tempore est Filius, certe nec nisi in loco dicendus est genitus. Hoc admissio, ante Filium et Spiritum sanctum coævus quoddam modo Patri dicatur et locus. Quod si ita est, quod sine loco et tempore nasci non potuerit Filius, in quo loco, aut in quo tempore factum locum dicis et tempus ? Si in nullo, ecce sine tempore et loco fieri potuit tempus et locus. Si in aliquo, idipsum videtur tempus et locus, in cuius origine similiter et locus requiritur et tempus. Quod si usque adeo sine tempore et loco fieri aliquid potuit, ut nec in loco locum, nec in tempore factum doceas tempus ; nescio qua temeritate contendas, quod nasci sine his ¹ non potuerit Filius, qui quantum ad sanam fidem, et locum docetur fecisse et tempus. Sed de hoc satis ; nunc quod a maioribus vestris dictum prædicas, repetamus. Erat, inquis, quando non erat. Si Erat istud, ad tempus referas, ecce ante Filium tempus : si ad Filium, nunquam non erat Filius ; erat enim jam quando non erat Filius, a quo factum dicitur tempus ². Sed, Antequam nasceretur, inquis, non fuit. Quis, quæso, non fuit antequam nasceretur ? Si Filius, ecce ipso intellectu ante Filium fuisse dicitur tempus. Si autem antequam nasceretur Filius, non erat tempus, sequitur ut dicatur Patri Filium coæternum : inter quem et Patrem nullum fuisse dicitur tempus ; maxime cum inter cetera Evangelistis attestantibus, etiam tempus fecisse dicatur Filius. Sed forte de Patre dictum aliquis putet, Erat quando non erat Filius. Cui sententiæ secuta non concidunt, quibus dicitur, Et antequam nasceretur non erat : nam per se Pater semper existens etiam a vobis dici non potest natus, qui non ab initio doretur exortus ; et in Patrem cadere non potest, Erat quando non erat genitus.

FEL. Quoniam me verbis ut mea fert opinio, inopinata subtilitate certantibus non mediocriter defatigas, idcirco quæso, ut si fieri potest, exemplo cujuslibet rei, possibile id esse quod docere covaris, ostendas. Neque enim aliter credere possum, licet vi orationis ³ oppressus, coæternum esse genitum Patri, nisi aut utrumque genitum, aut utrumque patrem dixeris sibi.

Aug. Quoniam me ad incomparabilium rerum exempla compellis, idcirco quæ sit ignis potentia videamus, ex quo semper splendor, semper est vapor. Utrumque de eo nascitur, nec ideo tamen ignis sine horum quolibet aliquatenus invenitur. Hæc tria non se invicem gignunt, quia non de splendore ignis et vapor, aut de vapore ignis et splendor, sed de igne

¹ Er. et Mss. omittunt, sine his.

² Sic Mss. At Lov., erat enim jam Filius quando non erat tempus.

³ Er. et Lov. ; ti rati-nis.

¹ Ita omnes Mss. At Er. et Lov. ; vel æternitatis.

splendor et vapor semper est genitus. Quæ cum ita sint, videsne etiam in creaturis posse aliquid nasci, nec ostendi tamen tempus, quo id de quo natum est sine genito potuerit inveniri? Si ergo visibilibus exemplis ista perspiciamus, cur non de Patre, Filio et Spiritu sancto, quantum ad commune duntaxat atque indifferentem æternitatem, similia prædicemus? Neque enim ideo necesse est Patrem et Filium et Spiritum sanctum a se dicamus ingentum, quia nulum ab altero ævo interveniente dicimus separatum: cum etiam ex aliis rebus quædam genita, nec ideo tamen aut a se gignentia, aut sine invicem docentur exstantia. Sed quid prodest horum multa colligere, cum paucorum testimonis etiam cætera liceat æstimare?

CAPUT VI. — FEL. Quoniam sententiam meam, præcedentium patrum auctoritate fundatam, nova disputandi arte conturbas; idcirco velim mihi dicas de natura Filii Dei, id est, de substantia ipsa quid sentias. Si enim, ut dicere vos soletis, homousion est Patri, ipse quodam modo pater est sibi, alioquin consubstantialis esse non potest genitori. Nam quidam nostrum homousion opinionem ridere sic solebat, dicens, Si non extrinsecus, sed ex eodem ipso prolatus est Filius, in duos quodam modo divisus est unus, quandoquidem non aliud gignens dicitur esse quam genitus.

AUG. Dum nos Aristotelica dicis arte contendere, ipse ad dialecticorum videris laqueos confugisse. Sed nos Adæi veritate confisos nequaquam possunt ista terrere. Quid igitur? dicis ex substantia, credo, Patris nasci Filium nequivisse, ne ingentum Patrem Filii videamur generatione dividere¹. Quod si ita est, male creditur Filius, qui non ex Patre, id est, non ex eodem ipso genitus, sed extrinsecus factus inter alia prædicatur. Quod ut sit intellectum facilius, id ipsum pro se explicabo. (a) Filiorum namque adoptivi alii, naturales alii sunt. Ii qui geniti, ab initio filii semper ac proprii; illi primo alieni, post filii, cum per adoptionem in familiam videntur ascisci. Quibus ergo comparandus est Filius Dei? Si adoptivus, erit apud Patrem similis nobis; si proprius, ex substantia substantiæ dicendus est genitoris. Sed in duo, inquis, substantia paterna dividitur, si ex solo Patre substantialiter Filius generatur. Hoc quam stultum sit, etiam visibilia ipsa nos docent. Quis enim nunquam vel carnalium patrum gignendo divisus est? Quod si nec in conditionem corporis cadit ipsa divisio, nemo enim sic genuit filium ut se perderet medium, et salva integritate Patris non potuisset nasci dicitis Filium? Sed quid plura? Nativitatem Filii Dei ortumque rimantibus, hæc, ni fallor, occurrunt; id est, ut aut ex Patre sit, aut ex nihilo, aut ex altero, aut ex se ipso. Horum, quæso, consequentiam videamus. Si ex se ipso; non recte filius dicitur, qui non natus, sed ingentus prædicatur: si ex nihilo; creatura cum cæteris, non creaturæ auctor ostenditur: si ex altero; non ejus cui credimus, sed nescio cuius incogniti patris filius prædicatur. Quod si præter quatuor hæc non inveniri potest quintum, nec de his propter evidentem blasphemiam tria prædicari penitus possunt; restat ut substantialiter de Patre sit genitus: quia, ut diximus, nec inveniri quintus, nec præter primum de his doceri potest aliquis modus; utpote enim nec creatura, nec alterius patris filius, nec ut Pater dicatur ingentus.

FEL. Quasi vero ego aut præter hæc quintum, aut de his tribus aliquid prædicarim: qui sic non ex substantia Patris exstitisse Filium dico, ut tamen ex ejus voluntate non negem genitum.

AUG. In unum de suprædictis consequentia ipsa detrunderis. Cum enim de Filii substantia requirimus,

quem tu ex Patre substantialiter genitum non fateris, sine dubio inter alia ex nihilo factum esse contendas: quandoquidem nec corruptibiles creaturas diciimus substituisse, nisi ut has Deum et voluisse per ineffabilem dispensationem, et potuisse per singularem potentiam dicamus efficere; dum et voluntatem fuisse novimus qua placuit Deo, et potestatem qua posse subjacet Domino.

FEL. Ergo ad exstantiam Filii potestas paterna non sufficit?

AUG. Quasi ego de potestate Patris, et non de ipsa paternitatis veritate contendam. An ei se dici maluit Patrem, quem non sibi, sed creaturis voluit esse consimilem? Et ideo fatendum tibi est, ex substantia Patris exstitisse Filium, si et natus et Deus est; aut Filium pariter et Deum negare, si non ex paterna substantia, sed ex nulla, operante tantum, sicut etiam in aliis creaturis, Patris voluntate et potestate creatus est.

CAPUT VII. — FEL. Quoniam me ad ejusmodi confessionem necessitate compellis, id quod a majoribus nostris dici assolet, non tacebo. Añunt enim, creaturam esse Filium, sed perfectam, et que dominari possit omnibus creaturis.

AUG. Gaudeo quidem quod irreligiosam predicationis intimum virus¹ manifesta confessione prodideris: nihil tamen quod credulitate dignum videatur, opponis. Creatura namque est, ex eo quod adhuc non est, aut aliquando non fuit, rei cujuslibet corruptibilis, quantum in se est, per omnipotentis Dei voluntatem facta substantia. Hæc definitio utrum in Dei cadat Filium videamus. Nam Filius in eo quod est, indifferentis naturæ veritate prolatus est; qui ex eo qui est, id est ex gignente, non dissimilis natus est. Et ideo inter Filium et creaturam primum, ni fallor, ista discretio est: quia ille ex Patre substantialiter gignitur; creatura non ex substantia facientis, sed ex sola voluntate ac potestate perficitur. Ista corruptibilis per naturam, nisi fuerit servata per gratiam; ille incorruptibilis, qui nascendo incorruptibilem ex incorruptibili Patre videtur habere substantiam. Filius per omnia similis Patri; dissimilis creatura factori. Ille non ex eo quod non est, in id quod est; et propterea nunquam in id quod non est, ex eo quod est: illa ex eo quod non est, in id quod est; et propterea quantum ad se attinet, ex eo quod est, in id quod non est, sui ortus conditi ne revertitur.

FEL. Non video quid arcano hujus obscuritatis involveris: et ideo recte facies, si id quod a te, ut mea fert opinio, incomprehensibiliter dictum est, intelligibilis explicaveris.

AUG. Dixi, inquam, de Filio, cum eum a creaturæ definitione discernere, quoniam is non ex eo quod non est, in id quod est: quod tale est ac si dicerem, non ex nihilo factus est. Et propterea nunquam in id quod non est, ex eo quod est; id est nunquam in nihilum, ex eo ipso quod est, naturam suam proprietate solvendus est. Creatura vero, ex eo quod non est, in id quod est: quo ostenditur, quia ex nihilo prolata est. Et propterea quantum ad se attinet, ex eo quod est, in id quod non est: id est, in nihilum, nisi perpetua² gratia fecerit, naturæ suæ qualitate vertenda est. Ergo nunquam non erit Filius, qui substantialiter docetur esse perpetuus; et hoc utpote proprio, a conditione omnium creaturarum, quæ per ipsum factæ sunt, non injuria noscitur separandus.

CAPUT VIII. — FEL. Licet intelligentiam meam nova rerum subtilitate perstringas; nescio tamen quo pacto dicas, quod coæternus Patri sis Filius: cum et communi loquendi modo et naturæ lege prior gignens videatur esse quam genitus.

AUG. Si naturæ auctorem creaturarum legibus

¹ Fr. Lugd. Ven. sic legunt hunc locum: *Quid ergo dicis, ex substantia credo Patris nasci Filium nequivisse, ne ingentum Patrem filii rideamur generatione dividere.* ¶

(a) Aelianus, lib. 1 contra Ilijantum.

¹ Vrs., quod predicationis intimo intimum virus.

² Forti, perpetuum.

testimamus, dum anteriorem esse Patrem Filio prædicamus: cur non eadem natura lego, fortiorem Patre Filium per accessum temporis dicimus; dum nec traxerunt crementum nascenti, et imbecillitatis injuriam senectus ingerit Patri? Quod si hoc ratio ipsa non recipit, onittamus in Deo corporalis intelligentiæ legem, ne operibus suis similem dicamus esso factorem: maxime cum ex eo quod apud nos evidens est, etiam id quod in occulto est possumus ostendere. Sicut enim sine exemplo mater genuit auctorem suum; sic ineffabiliter Pater genuisse credendus est coæternum. De matre natus est qui ante jam fuit; de Patre qui aliquando non defuit. Hoc fides credat, intelligentia non requirat: ne aut non inventum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Ecce enim de matre natus est Christus, nec ideo est per contactum viri matris pudor imminutus. Virgo peperit, quia virgo concepit: et non servato rerum ordine, ex integro matris corpore integrum corpus Christus assumpsit. Si ergo novo more, nullo exemplo, secundum carnem natus docetur ex corpore; quid mirum si non secundum consuetudinem humani partus processit ex Patre? Non minuit substantiam matris, ex sola genitus Filius; et sine damno corporis parientis natum filii novimus corpus: et minuisse incorporealem Patrem substantiam creditur, cum ex eodem ipso substantialiter atque incorporaliter prolatus, dicitur genitus? Ergo si naturam rerum intelligentia duce perpendimus; demus initium, si non negamus occasum. Alioquin ideo Filium non habere dicamus initium, quia non per gratiam, sed per naturam fatemur esse perpetuum. Ad summam, major et minor tribus modis dici potest; id est, a:late, forma, potentia; ætate, senior puero; forma, longior parvo; potentia, fortior imbecillo. Videamus utrum aliquid horum accidat Filio: nam nec ætate minor est, quem de principio Patre constat exstitisse principium; nec forma, quem non aliud fas est prædicare quam Deum; nec potentia, a quo totum novimus esse perfectum.

CAPUT IX. — FEL. Scire cupio quo pacto et ad Filium transit dignitas Patris, et ad Patrem non recurrit humilitas prolis.

Aug. Non secundum naturam ista nunc dici, quotidianarum rerum exempla nos docent. Ecce enim putamus aliquem regem ac regis filium depositis regie majestatis insignibus, subjecti militis indumenta suscipere, et propter certam patris dispensationem ac sociorum salutem, rebellium contumelias sustinere: numquid quia ad hunc participium regie potestatis, certum est nativitate decurrere, ideo ad eum qui genuit, injuriam filii non compatiendi affectu, sed ipsa passionis proprietate certum est pervenire? Non ita est, quia non ex filio patrem, sed ex patre filium certum est natum esse. Et propterea totum inter eos simile dicimus quod pertinet ad communionem nature: illud proprium quod per accidens uni noscitur evenisse personæ. Habet ergo nascendo totum Filius cum Patre quod Pater est; sed non cum Filio Pater quidquid specialiter ipse perpassus est. Non utrique commune est, quod ex homine natus est homo, sed accidens speciale, quod plerumque sine præjudicio communis nature neuter habere docetur in altero. Una est patris substantia, una persona. Ille cum genuit, ex hac sine dubio non diversa noscitur exstitisse, sed altera; quæ non aliud docetur esse quam prima, dum et communis docetur et propria: communis, inquam, unitate substantiæ; propria, discretionem personæ. Cum ergo in se existet illa quæ nata est, non quidquid huic acciderit ad gignentem necessario transit, sicut ad nascentem quidquid proprium ac substantiale gignentis constat esse, pervenit. Non enim sicut Filio ipsa generatione collata est divinitas Patris, sic ad Patrem referatur cura, ægritudo, paupertas, mors, humilitas prolis. Quod ideo non fit, quia quamvis de una est, id est, Patris substantia fuerit similis genita: tamen quia jam in se ipsa exstat, quæcumque huic extrin-

secus ingeruntur, non communia dicuntur esse, sed propria. Si ergo humani generis ista conditio est, ut non usque adeo filii ab eo qui genuit in aliud unquam mutata substantia est, ut non eadem possit esse, sed altera; dum extrinsecus, filio accidentibus multis, manet nihilominus natura communis: quid nos de Deo atque ejus Filio dignum est credere? quid decet prædicare? quorum quamvis secundum indivisæ majestatis simplicem gloriam non sit natura dissimilis, specialiter tamen a Filio corpus assumptum est; ut humiliaretur in infirmitate carnis nostræ, qui pati nihil poterat in communis divinitate substantiæ. Non assumit homo hominis filius alteram naturam, et cum in eadem quæ cum patre communis est patiator, ad patrem tamen non transmittit injuriam: et humiliatus in Filio Deus Pater passibiliter creditur, cum non in eadem ipsa quæ utrique communis est, sed in nostra potius, quam solus ipse suscepit, Judæorum creditur pertulisse perfidiam? Ad summam, quid, precor, est quod pendebat in cruce? Quid est quod lancea dicitur vulnerasse? Caro passibilis, an substantia deitatis? Si majestatem profanus incorporei prædicator assumpseris, corruptibilem Deum videris credere: si passibilem carnem, non est communis ista cum Patre, ut per hanc eum possit crux illa contingere.

CAPUT X. — FEL. Dum torrentis modo omnia quæ a nobis sunt dicta præcipitas, duos admodum christos, non unum prædicas. Et non immerito; nam si in eo nihil penitus divinitas pertulit, secundum hominem Christus alius fuit: alioquin per affectum communis deitatis, etiam ad Patrem passio ipsa pervenit.

Aug. Non ita est; ego enim Salvatorem nostrorum non confundo, non divido: non confundo, ne aut incorpoream et imaginariam carnem, aut carnalem et mortalem prædicem deitatem; non separo, ne Dei Patris unam secundum carnem, et alteram secundum majestatem introducere videar prolem: quia idem Dei Filius et sine initio processit ex Patre, et secundum tempus nasci est dignatus ex virgine. Impassibilis in suo, passus in nostro, dum incomprehensibilem majestatem velut quodam indumento carnis vestire est dignatus ex utero¹. Una Mediatoris persona, non una substantia: una, inquam, persona, ne sit non unus Christus; non una substantia, ne Mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur, aut hominis filius. Non ergo in Christo susceptam carnem perpetuitate divine generationis extendo; nec immensam deitatem corporei ortus ætate concludo: quia idem in divinitate actor est rerum, qui in carne redemptor est hominum: idem impassibilis in se, qui passus in corpore; dum sic utriusque nature proprietatem vere ex utraque gignenti similis natus expressit, ut et veram carnem suscepisse eum constet ex matre, et indifferentem deitatem habere constet ex Patre. Quibus in unam personam incomprehensibili Mediatoris dispensatione conjunctis, servavit singulis propria, sed conjunxit propriis aliena: servavit propria, dum non ansit immensitatem deitatis, et infirmitatem non respuit carnis: conjunxit propriis aliena, dum idem atque inseparabilis Christus, et proprio carnis occiditur, et proprio deitatis apud inferos non tenetur: proprio carnis gustavit vitam mortem, proprio deitatis perpetuam reddidit carnem. Non ergo recte dicitur, in Filio Pater est passus: quoniam in carne quæ ei non est cum Patre communis, passus est Filius. Itaque glorificata est caro majestate, dum majestas humiliata docetur in carne. Sed utrumque, non de duobus christis, sicut putas, sed de uno atque eodem ipso, quem post partum virginis Deum et hominem novimus, nos certum est prædicare.

CAPUT XI. — FEL. Si ergo ex virgine natus est Christus, quomodo Deo Patri dicitur coæternus?

¹ Chiffletius, dignatus est. Ex utroque una, etc.

Atque de hoc quidem nobis etiam adversus alios diversa contentio est; et ideo ne difficilior sit explanatio veritatis causam primum proponamus erroris. Nam ab uno male credulitatis orsi principio, in duo quodam modo intelligentiæ dissimilis deliramenta funduntur¹. Est namque utrique commune, unam Christi nativitatem, non duas predicare. Sed alii illam principalem, qua ante omnia ex Deo natus est Deus; alii hæc tantum, qua ex virgine processit hic Dominus, proprii dogmatis desultione recipiunt; qui per consequentiam male facti seminis, in similibus blasphemiarum barathrum ceciderunt. Ecce enim qui ex virgine non credunt natum, omnem Evangeliorum fidem, omnem Baptismatis utilitatem, omnem Apostolorum predicationem, et ad summam omnem Novi Testamenti auctoritatem, velut quadam Judææ incredulitatis cretate subvertunt. Et ideo ne ipsam majestatem quidem Dei Filii cognovisse putandi sunt; quia sacramentum Mediatoris, quo eum immutescere Pater gentibus voluit, objecerunt. At vero hi qui non ex Patre ante omne initium, sed ex tempore virginis partu natum esse contendunt, non eum Creatorem omnium, non Dominum omnipotentiam Patri ac majestate consimilem didicerunt. Quomodo enim fecisse putabitur cuncta, ante ejus ortum fuisse certum est universa? Aut quomodo ejus divinitas est proflenda? quo necdum nato facta sunt singula? Vel quomodo ejus divinitas creditur esse perpetua, cum non semper ut Patris, sed ex tempore predicatur effecta? Negant igitur etiam hi quodam modo Mediatoris consequentiam rerum necessitate mysterium; quia non Deum et hominem, non ex æternitate et tempore, non ex virtute et ex infirmitate, non ex Patre ante omnia Patri similem Filium, et ex matre inter omnia verum, non² imaginarium, hominis filium, in manifesto, non per verisimilitudinem, natum prædicant Christum. Quo fit, ut ne in carno quidem nosse putandi sint Deum, quem ante assumptionem carnis de Patre non putant genitum. Vides igitur quo pacto inter hos, licet discrepantibus mediis, idem tamen initium, idem exitus docetur erroris. Nos contra sic nativitatem et tramque defendimus, ut neutram alterius affirmatione tollamus: nam nec temporalem primæ illius perpetuitate damnamus, nec æternam hujus temporalis brevitate concludimus; scientes veri Dei inseparabilem prolem, et hujus veræ prolis postea verissimam carum; non tunc fatentes Christi divinitatem cœpisse cum virgo concepit; nec tunc cœpisse carnem, cum ineffabili quodam partu monas illa, sine intercapedine medii temporis, in nullo differentem monadem, nisi quod moras docetur esse, genuit. Non infirmitatem voluntariam Christi omnipotens ejus majestas exhorruit, non omnipotentiam infirmitas corporalis existit. Scio ad inferos divinitatem Filii Dei descendisse proprietate carnis, scio ad cœlum ascendisse carnem merito deitatis. Non est Dei proprium, quod famem sentit: sed Dei proprium est, quod paucis panibus tot millia hominum satiavit³. Non est proprium carnis, quod super frementes undas siccis pedibus ambulavit: sed carnis est proprium, quod sputa, palmas, flagella sustinuit. Unus tamen atque idem Christus est, qui et injurias toties pertulit, et actus in profundo non mersit. Ex hoc pacto in Mediatore Dei et hominum, injuria assumpti corporis affectam fatemur⁴ deitatem, sicut majestate deitatis glorificatam novimus carnem. Ergo Chri-

stus mortuus est, qui et resurrexit: nec ideo tamen utrumque ex uno, sed ex singulis singula, in utroque tamen perfectus ipse complevit, dum unus atque inseparabilis tam diversa complevit; uno mortem gustavit, altero mortuos suscitavit: sicque se Deum et hominem utriusque verus Mediator, nec geminata persona, nec substantia confusa monstravit. Ingressus est virginis uterum Dei Filius, ut iterum nasceretur ante jam genitus: suscepit totum hominem, qui jam habebat a Patre plenissimam deitatem. Non dissimilis genitori, cum nasceretur ex æterno perpetuus: non dissimilis homini, cum ex matre nascitur moriturus. Idem tamen et æternus in suo, et moriturus in nostro; dum utrumque continet ex se ipso, et neutrum perit ex altero. Sicque ex Deo et homino non imperfectus, sed in diversa proprietate plenissimus⁵ natus est Christus, sicut ex anima et corpore unusquisque hominum docetur esse perfectus. Non alius homo corpus, alius animus: quomodo aliud animus, aliud corpus, unus tamen atque idem homo et corpus docetur et animus. Rursum non unum atque idipsum corpus et animus, quia ex utroque homo factus est unus. Non enim hæc aut substantiam confundunt in unitate persone, aut personam geminant diversitate substantiæ, quandoquidem unus ex his homo noscitur existisse. Non perdit propria: sed quia in unum atque inseparabile convenerunt, ex propriis videntur facta communia. Afflictor in corpore mens doloribus corporis, fatigatur corpus cogitationibus mentis: et unum tamen horum proprium est corporis, alterum mentis; quod dum uni homini acciderit, et corporis communis videtur, et mentis. Sic post partum virginis, non alius Dei, et alius hominis, sed idem Christus Dei et hominis filius fuit. Et sicut in uno homine aliud animus, aliud corpus: sic in Mediatore Dei et hominum, aliud Dei Filium, aliud hominis fuit; unus tamen ex utroque Christus Dominus fuit. Aliud, inquam, pro discretione substantiæ: non alius⁶, pro unitate persone.

CAPUT XII. — Fel. In superioribus quidem me ad credendam Christi ex matre nativitatem salva perpetuitate compuleras: sed quia contra rationem et orationis extorta non in nobis possunt esse continua; ideo cum ad propositionem meam sollicita intentione respicio, necdum mihi videor in his quæ a te dicta sunt invenisse quod quero. Nescio enim quomodo natum doceatis ex tempore, quæcum certum Patri dicitis jam fuisse. Nasci enim est velut quidam motus rei non exstantis antequam nascatur, id agens beneficio nativitatis ut sit. Quo colligitur, Christum qui erat, nasci non potuisse; si nasci potuit, non fuisse.

Atque ad inquisitionem nos incomprehensibilium rerum nova interrogandi curiositate compellis: et ideo non nisi quibusdam exemplorum lineamentis poterit explicari quod queris. Patere igitur me pro affirmato afferre rein alterius questionis: qui cum eam non pro fide sui, sed pro alterius ostensione nunc profero, non in ea me conjicias explicare quod credo; sed ita me credere ad præsens patæ, ut intelligere facilius possis ista quæ dixero. Fingamus ergo, sicut plerique volunt, esse in mundo animam generalem, quæ sic ineffabili motu semina cuncta vivificet, ut non sit concreta cum genitis, sed vitam præstet ipsa gignendis. Nempe cum hæc in uterum passibilem, materiam ad usus suos⁷ formatura pervenerit, unam secum facit esse personam ejus rei, quam non eandem constat habere substantiam: et fit operante anima et patiente materia, ex duabus substantiis unus homo; cum alud anima doceatur, aliud caro: sicque animam nasci fatemur ex utero, quam ad uterum venien-

¹ Sic aliquot Mss. At editi, *funduntur*.

² Quidam Mss., *probanda*.

³ Hic Am. Er. et Lov. omittunt, non. Restituit Chiffletius, sed relicta postea Mss. ita cum Ain. Er. et Lov. habet: non ex æternitate, sed ex tempore; non ex virtute, sed ex infirmitate; non ex Patre ante omnia Patri similem Filium, sed ex matre inter omnia; non verum, sed imaginarium.

⁴ In Mss., *saginarit*.

⁵ Sic Mss. At Am. Er. et Lov., *non futeor*.

⁶ Aliquot Mss., *non imperfectis, sed in diversa proprietate plenissimè*.

⁷ Am. Er. et Lov., *non aliud*. Male.

⁸ Aliquot Mss., *ad partus suos*.

tem vitam dicimus contulisse concepto. Nasci, inquam, ex matre dicitur, quia ex hac sibi corpus aptavit, in quo nasci posset: non quia antequam nasceretur, quantum ad se attinet, ipsa penitus non fuisset. Et hic si verborum vim, quotidiani sermonis contemplator attendas, contraria propovimus, oppugnanda¹ prædicamus: et in his tamen verum constat esse quod dicimus. Ex matris utero cum corpore scimus animam nasci: sed etiam matre priorem videmus animam prædicari. In filio mater animam gignit: sed tamen etiam in ipsa matre non nisi animus vivit, sine quo ne ipsa quidem potest esse quæ genit. Itaque si originem animantis potentiam requiramus, prior est matre, et ex hac rursus nata videtur esse cum sobole: prior, inquam, anima, per quam mater est animata; prior mater, per quam in filio nata videtur et anima: sed non mater in carnem animam vertit, nec carnem in animam commutavit; sed animatam carnem de utero matris, idem carnis et animæ et totius hominis Creator exhibuit: qui per dispensationem analogiæ diversa juugentis in uno atque eodem homine, et utrumque insolubili unitate conjunxit, et neutrum ex alterius participatione confudit. Sic ergo, imo multo incomprehensibilis atque sublimis natus est susceptione perfecti hominis de matre Filius Dei, qui est per omnipotentiam singularem genitis omnibus, non facultas tantum, sed et causa nascendi: secundum hominem, inquam, de virgine natus est Deus; eo pacto quo cum corpore nasci docetur et animus: non quia utriusque est una substantia, sed quia ex utroque sit una persona: non alius homo corpus, et alius animus; sed unus homo corpus et animus. Sic post partum virginis, non alius Dei filius et alius hominis; sed idem Christus Dei et hominis filius. Et sicut in uno homine aliud corpus, aliud animus: sic in uno Mediatore aliud Dei, aliud hominis filius; sed idem tamen et non alius Dei quam hominis filius, quamvis propter aliud Dei, et propter aliud hominis filius. Non ab initio carnis cepisse dicimus Filium Dei, ne temporalem credat aliquis deitatem: non ab æterno Filii Dei novimus carnem, ne non veritatem humani corporis, sed quamdam eum suscepisse puteamus imaginem. Neque enim consumit majestatem Filii Dei, veritatem carnis; aut veritatem carnis, immensitatem deitatis; dum unum radiat virtutibus suis, aliud docetur infirmitatibus nostris. Unus autem atque inseparabilis Christus et humiliatur in assumptis, et glorificatur in propriis; cum et affici non dedignatur injuriis, et æqualitatem custodit genitoris. Genuit ergo Maria et non genuit Filium Dei: genuit, quando ex ipsa secundum carnem natus est Christus; non genuit quando de Patre sine initio exstitit Filius: genuit, quando ex hac Verbum caro processit, ut habitaret in nobis (Joan. 1, 14); non genuit quando in principio erat Deus Verbum, quod originem præstitit universis. Nolite ergo partu virginis determinare originem Dei Verbi: nolite de virgine genitum corpus cœternum dicere deitati; quia Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (1 Tim. 2, 5) prima nativitate cœternus est Patri, secunda particeps temporis nostri; in illo auctor temporis, in ista particeps est ætatis.

CAPUT XIII. — FEL. Quoniam de mysterio Mediatoris perspicua ratione, et ad credendum cœnis sufficienter tractasti; idcirco quæso ut mihi quid etiam de anima Christi sentiendum sit, jubeas explicari. Ita enim a majoribus nostris semper est traditum, quod Christi corpus ad vicem animæ communis, ipsius Filii Dei habitus animavit; nec accessione vitalis spiritus indigens fuerit, cui inhabitans fons vitæ potuit conferre quod vixit.

Aug. Possemus quidem id quod in hæc quæstione catholice auctoritatis definitione præscribitur, divinatorum voluminum testimoniis ostendere: sed quia nunc non librorum iudicio², sed sola ratione placuit

cuncta discutere, idcirco in aliud tempus Scripturarum monumenta reservantes, sicut superius factum est, sic etiam de animæ inquisitione tractabimus. Quod ut fieri facilius possit, quæ Salvatori nostro suscipiendi hominis causa fuerit, una tantum Apostoli lectione subjecta breviter inquiramus: qua inventa, sine aliqua difficultate etiam ad hæc, quæ hujus præcedentis sunt consequentia, transibimus. Ab initio igitur ex corpore et anima Deus hominem fecit: qui legis præcepta transgressus, post usurpationem interdicitæ arboris, sententiam quodam modo pœnæ capitalis excepit. Ille ad eum statum a quo lapsus est, non nisi auctoris sui gratia reformatus, postliminii quodam modo jure potuit remeare: sicut qui se de excelso in præceptis voluntate demiserit, in sua quidem habuit potestate quod fecit, sed jam suo arbitrio certum est non subjacere quod cecidit³. Surgit itaque beneficio alieno, qui cecidit vitio proprio. Nec ideo non suo dicendus est cecidisse, quia alieno noscitur surgere; nec propterea suo surrexisse, quia non alieno certum est cecidisse. Sed de hoc alias, nunc ad propositum redeamus. Dicit ergo venerabilis Paulus, quoniam idcirco secundum carnem natus est Christus, ut sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Et paulo post, Sed non sicut delictum, ita et gratia. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donatio. Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ et donum justitiæ accipientes in vita regnabimus per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem ritæ, sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obauditionem just constituantur multi (Rom. 5, 12, 15-19). Venit ergo Christus salvum facere quod perierat (Luc. 19, 10). Prius ergo videamus, quid illud est, quod protoplasti transgressione perierit, et ex hoc facile scire poterimus, quid Dominus veniendo salvare poterit. Requirendum igitur nobis est, quisnam legem Creatoris acceperit: ille enim sine dubio peccavit, qui præcepta contempsit; ille præcepta contempsit qui quod prohibebatur admisit. Dicit autem Scriptura: Præcepit Dominus Adæ, dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso manducabis, de ligno autem scientiæ boni et mali, non manducabis de eo qua die autem manducaveritis, morte moriamini (Gen. 2, 16). Quæramus ergo nunc, utrum hanc legem totus homo accepit? Si enim, ut in libro Genesios continetur, ex corpore et anima jam perfectus accepit, totus transgrediendo peccavit: et si totus transgrediendo peccavit, totus peccati sui vitio tunc periit. Si autem totus periit, totus beneficio Salvatoris indiguit: et si totus beneficio Salvatoris indiguit, totum Christus veniendo salvavit: et si totum veniendo salvavit, non corpus absque anima; sed corpus et animam, quibus constat totus homo, et quibus peccasse antea videtur assumpsit. Nam si toto homine peccante, solam ejus carnem Christus assumpsit, anima pœnæ primæ illius transgressio sine aliqua spe etiam nunc addicta permansit. Quod si ita est, nescio quid nobis Mediatoris persona contulerit, quæ melius nostram ex toto non rodimens, brutam per se carnem, et quæ sine anima ne beneficium quidem ejus possit sentire, suscepit. Vellem tamen ab hujusmodi prædicatoribus querere, cur accepta carne animam dispensatio Mediatoris omiserit: nisi forte aut innoxiam sciens medicinæ indigentem esse non crediderit, aut a se alienam putans, redemptionis beneficio non donaverit, aut ex toto insanabilem judicans, curare nequiverit, aut ut vilem et quæ nullis usibus

¹ Am. Er. et Mss., oppugnanda.

² quidam Mss., iudicio.

³ Am. Er. et Lov., quod surgat.

apta videretur, abjecerit. Horum duo in ipsum totius hominis Creatorem blasphemii spiritus incredulitate desipiunt. Nam primo impotentem, secundo non omnium Deum crediderunt. Quomodo enim docetur Omnipotens, si curare non potuit desperatam? Aut quomodo omnium Deus, si non ipse fecit animam nostram? Duobus vero aliis, uno animæ causa nescitur, altero meritum non metitur¹. Aut intelligere causam putandus est animæ, qui eam ad accipiendam legem, habitu insitæ rationis instructam, a peccato voluntariæ transgressionis nititur separare? Aut quomodo ejus generositatem novit, qui ignobilitatis vitio dicit esse despectam, prælata carne, quam non flatu Dei sicut animam, sed e limo terræ constat esse plantatam? Si autem nihil horum de anima recte sentitur, credamus quia suscepit Redemptor noster hominem totum, ne intercideret quodam modo animæ nostræ videamur beneficium sempiternum. Proh dolor! carnem, inquit, solam Christus assumpsit, animam non quasivit. Hic si originem utriusque generis rerum contemplator attendas, pretiosior est animæ substantia: si transgressionis culpam, propter intelligentiam, peior est causa. Ego autem Christum et perfectum sapientia scio, et piissimum esse non dubito, quorum primo meliorem et prudentiæ capacem non despexit, secundo eam quæ magis fuerat vulnerata suscepit. Neque enim aut sapientiæ convenit, de duobus æque suis insipientissimam plus amare; aut perfecte pietati, magis indigentem non visisse.

CAPUT XIV. — FEL. Omnia quidem quæ a te non rationabiliter tantum, sed etiam veraciter dicta sunt, et intellexisse me in præcedentibus fateor, et probasse non nego: Christi autem divinitas quo pacto mortem sensit dicitur, ignoro. De quo utrum tu obscure aliquid dixeris, an ego sufficienter dicta ingenii tarditate assequi non potuerim, nescio. Neque enim credere au im, quod fors ille vitæ, a quo habent universa quod vivunt, per triduum quo in sepulcro corpus facit, usque eo a nature suæ proprietate deciderit, ut si dici fas est, sepultis sensibus omnem substantiæ vitalis motum amitteret², et propter redemptionem humani generis non Patrem tantum, sed et omnia s; ritualis gloriæ ornamenta desereret.

Atq. (a) Absit, absit a fidelibus ista suspicio, ut sic Christus senserit mortem nostram, ut quantum in se est, vita perderet vitam. Nam si hoc ita esset, quomodo illo triduo potuisse dicimus aliquid vivere, si vitæ fontem credimus aruisse? Sensit igitur mortem divinitas Christi, participatione humani affectus quem sponte sua susceperat, non nature suæ potentiam perdidit, per quam cuncta vivificat. Sic in sepulcro carnem suam commoriendo non deseruit, sicut in utero virginis connascendo formavit: et sic in utroque et nasci et mori, non coactus ab altero, sed sponte Dominus voluit, ut hoc eum constet pertulisse quod fecit: nec ideo non patientem, quia ipse faciebat; nec ideo non facientem quia non alius tolerabat. Nam si dominicæ incarnationis mysterium salva individuæ Trinitatis cooperatione consideres, idem sibi in hac humillitate auctor et opus est: idem auctor, qui sponte nascitur, sponte patitur; idem opus, quia utrumque licet non alio cogente, solus tamen ipse perpetitur. Fecit carnem in utero matris; habes auctorem operis: ipse in hac nasci dignatus est; habes opus auctoris: una tamen persona est, salva utriusque proprietate substantiæ, et auctoris et operis. Sic ergo mortuus est non discedente vita, sicut passus est non pereunte potentia. *Nemo auferit animam ejus ab eo; quia potestatem habet ponendi, et potestatem assumendi eam*; habes etiam hic auctorem operis: *ponit animam pro amicis suis* (Joan. x, 18, 17), habes opus auctoris. Quod ut generali definitione concludam: quoties in

carne Christus aliquid patitur, opus auctoris est: sed quia idipsum sua potestate, non alio cogente perpetitur, ipse auctor est operis. Non ergo ad Mariam locali motu divinitas venit, sed ineffabili potentia suæ manifestatione et uterum matris gignendus implevit: et quod totum est substantiæ suæ plenitudine non privavit. Non dimisit patrem cum venit ad virginem, ubique totus, ubique perfectus, quia nec divisionem incorporei simplicitas recipit, et patris nomen plenitudo non novit. Erat ergo uno atque eodem tempore ipse totus etiam in inferno, totus in cælo: illic patiens injuriam carnis, hic non relinquens gloriam deitatis. Erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super cælos vita viventium. Vere mortuus, vere vivus: in quo et mortem susceptio mortalitatis excepit, et vitam divinitas servata non perdidit. Quotiescumque ergo hæc quæ a Christo humiliter sunt tolerata, consideras, ipsum auctorem voluntariæ passionis agnoscas. Ita fiet, ut dum humilitas patienti, facienti virtus ascribitur; idem Christus uno atque eodem tempore cum patitur infirmus, cum facit omnipotens doceatur. Sed ne adhuc in morte Filii Dei aliquam insensibilitatem nos credatis accipere, importunum non est quæ de morte sensa sint investigare: in qua sine dubio destituit corpus, vita nostra non perit³; dum discedens anima non vim suam perdit, sed quod vivificaverat hoc dimittit, et quantum in se est, aliter mortem facit, ipsa non recipit. Facit, inquam, non vivificando quod deserit, non amittendo quod vivit. Itaque hominis mors nihil aliud quam carnis occasus est: a qua cum vis potentia vivificantis abscesserit, in terram de qua sumpta est, amissis quos non per se ipsam habuit sensibus redit. Atqui contraria, inquit, vitæ mors est. Fateor: sed non ex eo genere contrariorum, quæ existentis substantiæ oppositione se perimunt; sed ex eorum potius quæ dum cuilibet accidunt, simul quidem esse non possunt, sed unius tantum substantiæ habitu ac privatione gignuntur. Sicut, verbi gratia, noctem docemus ac diem: nam et hæc ejusdem generis doceatur esse contraria, cum non utriusque, sed unius tantum videatur esse substantia. Ecce enim diem dicimus esse, cum sol est super terram: solem autem constat esse substantiam. Hic cum, peracto diurni temporis cursu, ab humani visus contemplatione discesserit, noctem discedendo mox facit. Facit, inquam, subtrahendo copiam luminis, non in se recipiendo substantiam noctis. Itaque una lucis substantia et noctem facere videtur et diem, sed non uno modo. Nam diem cum venit, noctem efficit cum recedit. Unde et Manichæorum non irreligiosam tantum, verum etiam stultam divisionem, qua bona a malis, æque exstantibus nituntur separare substantiis, plerumque confundimus: ostendentes eis luminare majus, quo fieri novimus diem; et cogentes ut et ipsi similiter nos docerent, quod esset, si dictu fas est, tenebrale majus⁴, quo substantialiter fieri crederemus et noctem. Sed de his alias, qui per stultitiam blasphemii dogmatis, aut pro exstantibus non exstantia, aut pro principalibus consecuta, aut pro contrariis videntur affirmare communia. Quæ si quis fidei oculis non privatus excusserit, omnes eorum machinas facili ratione confundit. Ergo, ut dicere cœperamus, anima non aliter quam sol vitam tribuit carni cum venerit, mortem efficit cum recedit. Quam ne quis putet corporis morte consumi, audiat quid de hoc Dominus in Evangeliiis generali auctoritate designat: *Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; sed timeate eum potius qui animam et corpus potest occidere in gehenna ignis* (Matth. x, 28). Ergo superstitie anima corpus constat occidi, et propterea consequens necessarius non est, animas corporum internectione consumi: hoc si ita est, etiam post mortem corporis nihilominus

¹ Chiffletius et quidam Mss., non videtur.

² Ita Chiffletius et Mss. At Lov., modum amitteret. Am. et Er., naturam amitteret.

(a) 3 Sent. dist. 21, cap. Sicut: et dist. 22, cap. Et utique.

³ Ita Chiffletius et Mss. At Am. Fr. et Lov., destitutum corpus vita animam nostram non perimit.

⁴ Er., tenebrale majus. M.

mentibus vivitur. Quod si de unoquoque nostrum recte sentitur, quomodo fons vita propter participationem humanæ mortis vivificandi potentiam perdidisse jactatur? Sed potest, inquis, anima et corpus occidi in gehenna ignis. Quod adversum nos primum idcirco non facit, quia mors ista non conditionis videtur esse, sed criminis. Nam remota culpa jubemur homines non timere, qui cum possint corpus, animam tamen negantur occidere. Delinc, quoniam hoc Deo tantum esse dicitur possibile, de quo Filium suum unigenitum et communionem naturæ et æqualitatem potentiam non hoc credimus meruisse. Suscepit ergo Salvator conditionem mortis nostræ, sed non ita ut deteriorem faceret, cum præter consuetudinem dominari eam permittebat animæ: sed potius ut nihil hanc obesse animæ pariter justorum omnium probasset et vitæ.

CAPUT XV. — Sed fingamus, licet Evangeliiis reclamantibus, animas interire: nonne in Salvatore nostro, licet in his mortem non repellente, tertium tamen atque speciale majestas est, quam non potuit mors humana contingere? Ad summam videamus, in cruce positus quid promisit? *Hodie*, inquit, *mecum eris in paradiso* (Luc. xiii, 43). *Hodie*, inquit, non post triduum, cum carnem meam de sepulcri requie suscitavero; non cum in me primitias futuræ resurrectionis ostendero. Cujus putamus hæc vox est majestatis? mentis an corporis? Corpus autem in sepulcro¹ huius nullus ignorat: restat ut divinitati vel menti vox ista conveniat. Sed dicit aliquis: Divinitatis hanc, non animæ Christi credimus vocem. Et quid in eo cui promittebatur accipimus? *Hodie* inquit *latroni, mecum eris in paradiso*: cujus corpus usque ad futuram resurrectionem mors communis inclusit. Anima igitur est, cui Dominus hoc promisit et præstitit. Si igitur mortuo corpore ad paradysum anima mox vocatur, quomquamne adhuc tam impium credimus, qui dicere audeat, quoniam anima Salvatoris nostri triduo illo corporeæ mortis apud inferos custodiæ mancipetur? Et quis, inquis, est alius qui instante passione sicut Christus ingemuit, dicens, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38)? *Tristis* usque ad mortem, propter affectum susceptæ carnis; non post mortem, cum beatitudinem spondet societas deitatis. Non initium morris mors ista, sed finis est: nec incipiunt post hunc justorum flagella, sed desinunt; cum et impedimenta maris fluctuantis exponunt², et auctorem suum plenioris intelligentiæ contemplatione jam capiunt.

CAPUT XVI. — Ergo, inquis, mortem Dei Filius et in anima non pertulit, et in majestate non sensit?

¹ Chiffletius et Ess., in spelæo.

² sola editio Lov., deponunt.

Quid ergo dicebas esse quod pertulit? Sensit prorsus et pertulit; sed participatione morbi alieni, non proprietate vulneris sui. Sensit omnes sentit, qui moriente carne mentibus vivunt: non sicut impij, qui in utraque, sicut idem ait, gehennæ ignibus occiduntur. Quidam sane communem mortem etiam hoc pacto delinunt, dicentes, nihil aliud hanc esse, quam cum diversarum rerum consensu vitam facientium, velut per discidium quoddam ab invicem fuerit facta dissensio. Hæc si hominis mors est que non consumit juncta, sed dividit, dum origini suæ utrumque restituit; quid de Salvatoris anima nunc dicemus, quæ ut non dicam propter inhabitantem divinitatem, et propter justitiam singularem, certe propter communem moriendi sortem corpus illo triduo sic potuit descere, ut ipsa non posset penitus interire?

CAPUT XVII. — Non ergo, inquis, apud inferos Christi anima, non divinitas fuit. Fuit, inquam: neque alter eum video potuisse resuscitare carnem suam, si apud inferos prædicem velut absentis Dei non fuisse potentiam. Nec tamen ideo localem nos Dei credat aliquis præsentiam prædicare, de quo ista propter manifestationem ceri operis dicimus, quia alicubi fuit qui ubique non defuit. Jacebat quantum ad carnem mortuus in sepulcro, mortuus resuscitans in inferno, vitam tribuens universis in cælo: non mundum dimittens ad cælos ascendit, nec cælum deserens ad terram venit, sed uno atque eodem tempore totum totus implevit, qui alicubi manifestatione operum plus parens, agnitionem præsentis suæ indignis negavit, non immensæ deitatis absentiam procuravit.

CAPUT XVIII. — Vis nosse de hac Mediatoris morte quid sentiam? Omnium quæ a me in superioribus incidentium questionum necessitate dispersa sunt, prorsus ista sententia est, qua credo mortuum esse Filium Dei, non secundum poenam injustitiæ quam ex toto non habuit, sed secundum legem naturæ quam pro humani generis redemptione suscepit: illa morte de qua dicitur, *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem* (Psal. lxxxviii, 49)? non illa de qua Isaias dicit, *Mortui autem vitam non videbunt* (Isai. lxxvi). Illa quæ secundum naturam generalis est cunctis, non illa quæ specialis est malis. Putemus ergo in hoc esse quodam modo vim ac potentiam seminis, qua et anima animas reparat; et carne omnium nostrum carnem iudicio imminente resusciet: dum per operationem propriæ deitatis cuncta vivificans, ex uno suscepti hominis grano, innumerabilem Patri rediturus est messem. Tunc separaturus est a zizanibus segetem (Matth. xiii, 30), cum iustis cœperit reddere ut credem.

QUÆSTIONES DE TRINITATE ET DE GENESI, EX ALCUINO DESCRIPTÆ (a).

QUÆSTIO PRIMA. Quomodo Deus vere sit unitas et vere trinitas. RESPONSIO: Unitas in substantia, trinitas in personis.

II. INTERROGATIO. Quid sit proprium uniuscujusque personæ in sancta Trinitate. RESP. Proprium est Patris quod solus est Pater, et quod ab alio non est nisi a se. Proprium est Filii, quod a Patre genitus est solus a solo, coæternus et consubstantialis genitori. Proprium est Spiritus sancti, quod nec ingenuus nec genitus est, sed a Patre et Filio æqualiter procedens.

III. ITR. Quare Spiritus sanctus non debet ingenuus (a) Alcuini de Trinitate quæstiones 98 ad Fredegatum.

tus vel genitus dici? RESP. Quia si ingenuus diceretur sicut Pater, duo patres; si genitus, duo filii æstimari possent in sancta Trinitate.

IV. ITR. Utrum solus Pater, aut solus Filius, aut Spiritus sanctus per se plenus Deus et perfectus dici debeat? RESP. Utiq; Pater per se est plenus Deus, similiter et Filius plenus Deus, et Spiritus sanctus plenus Deus creditur.

V. ITR. Si unaquæque persona per se plenus Deus dici potest, quare non tres deos dicimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum? RESP. Quia una substantia est Pater et Filius et Spiritus sanctus, et non